

МИЛЕТА АЋИМОВИЋ ИВКОВ

ПОЗНЕ КИШЕ НОВИЦЕ ТАДИЋА

Плакање је њјесна са сузама!

Његош

Истичући како нам је поезија вредносно претежнији део савремене књижевности, ми као да заборављамо да је за тумачење и вредновање стваралачког учинка неког песника приређивање и објављивање његовог дела понајважније. Поред бројних награда и признања (по чему смо особити) у нашој се књижевности и култури – у којој се много говори а недовољно систематично и истрајно чини – потреба за сагледавањем целине опуса, или његовог најуспелијег дела, некако оставља по страни са помишљу и неутемељеним уверењем да ће се то учинити у неко друго, боље време. Или да ће то учинити неко други. Такво овлашно, волонтаристичко, размишљање и поступање учинило је да српска савремена култура, а посебно књижевност, буде доведена у стање кризе вредности. Због тога се, почесто и лако, и чине бројне примедбе на рачун књижевне критике. Као да је она једина у могућности да установи и одржи поредак књижевноуметничких вредности. А није.

Будући део система књижевне науке, критика је сустопице пратила развој наше савремене поезије. Чини се да, у новије време, ни о ком виду савремене књижевности није толико писано колико о поезији. Али то, изгледа, није довољно. Показало се како је потребно да се учине додатни усмерени и увезани напори на прикупљању, одабирању, тумачењу и објављивању дела наших песника, како би она у нашој културној свести, памћењу и поретку вредности заузеле одговарајуће место. Примера за такво поступање нема много. Један од њих се, ипак, издвојио и наметнуо као

образац методски утемељеног и примерног текстолошког и издавачког поступања са вредним, изредним делима наше књижевности. Реч је о сабраним песничким и сродним радовима Новице Тадића у пет свезака што их је обзирно, пажљиво и прегледно, приредио Драган Хамовић.¹

Устројена тако да прати хронолошки редослед објављивања појединачних књига песама Новице Тадића, целина његових дела је у највећем степену саображена логици стваралачког развоја и успона овог песника. А пошто је он нетом отишао из живота, у пету књигу те целине укључена је и његова *Остџавићина*. И управо се тај корпус Тадићевих текстова који су остали недовршени или барем неуобличени, издваја и намеће као подобан за сагледавање и разумевање неких важних одлика његовог стваралачког развоја, поступка, поетичког лика.

Треба рећи да се недовршен песнички рукопис *Ја и моја њраићња* појавио непосредно по смрти Новице Тадића.² Отуда је он постао централна књига песникове оставштине. У састав *Остџавићине* он је укључен скоро у потпуности. Изузетак чине два завршна текста која су, вољом приређивача, постављена на само прочеље прве свеске комплета. То су текстови: „Белешке о мојим књигама” и „Куће без књиге и слике, домови без Библије и иконе”. Разлог за такво поступање налази се у њиховим очигледним аутопетичким својствима. Поготово је то случај са првим текстом у којем су искази о појединачним књигама обухватили целину његовог дела. Због тога су ови текстови приређивачу послужили као својеврстан предговор песниковим делима. Јер они, својом обухватношћу, садржајношћу и значењском вредношћу долазе једнако на почетку и на крају опуса. Они су самосвесна, ауторска, мера мишљења о сопственом стваралачком учинку. А околност да је Новица Тадић своје, посебно новије, песничке текстове све чешће и интензивније интонирао тако да буду сажети „плачеви” и „молитве”, читаоца и тумача упућује на потребу да, у споју стваралачке самосвести и поетичког знања, препознају и пронађу додатну, проширену, основу за потпуније разумевање његовог доследно грађеног, целовитог, песничког мишљења и дела. Да, између осталог, запазе и „особену тематску еволуцију”³ у његовим новијим књигама.

---

¹ *Сабране ђесме Новице Тадића*, приредио Драган Хамовић, Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Издавачки центар, Подгорица 2012. Сви наводи преузети су из овог издања.

² Издавач је Завод за уџбенике, Београд 2011.

³ Радивоје Микић, „Аскеза и стих”, у *Песма и значење*, Народна библиотека „Стефан Првovenчани”, Краљево 2013, 123.

Ни у опису тумача није изостало увиђање које је, мимогред, ишло за тим да се истакне идејна и тематска ослоњеност овог песника на обрасце библијске, патристичке литературе и дела средњовековне српске књижевности.⁴ Покајни тон скрушене молитве и исказана висока свест о драматичном преображају вредносних и моралних начела у савремености, као и функционално уполнено поетичко знање, у последњим књигама овог песника били су неразлучно спрегнути у несвакидашњи, целовит поетски свет и исказ.

Свест о песни и свест о изградњи нарочите целине певања кроз појединачне његове елементе исказивана је раније, а у књизи *Ја и моја љрајиња* она је истакнута као стваралачко начело. Лирски субјект, још с почетка, казује како „Поема се наставља” тако што се множе „О нечастивом фрагменти!”. То су, како је речено, фрагменти „лирске приче о злу света и страдању онога ко се обрео у том свету”,⁵ а кроз чије је „страдање” савремени човек бивао суочен са великим преломима и изазовима. То је овој поезији омогућило да оствари дубљу везу како са обличјима савремености тако и са традицијским подтекстом из којег су и допрли гласови и облици молитве, псалма, похвале и плача: облици кроз које је глас потиштеног лирског субјекта настојао да оствари везу са удаљеном суштином, са Богом. Због тога су бројни песнички текстови у овој књизи исказани срезано, сажето, значењски дубоко, а често у виду контраста. У једном од тих амбивалентно структурисаних записа каже се како: „Златне су речи Божије / Тамно је искуство људи”. И управо је између тих опозитних елемената Тадићева позна лирика пронашла своје егзистенцијално и духовно укореење, обликовно и смисаоно исходиште.

На тако постављеној основи изграђена је и његова животна и стваралачка вера у одуховљење и освећење човековог света, вера која је у позним стиховима и записима попримила вид сложеног и дубоког, проживљеног, богопознања чија су природа и карактер одређени православно-хришћанском духовношћу: његовим наслеђем, догмом и обредом. Видно је то у личном, опитном, односу са божјом суштином, кроз инвокације и обраћања поетског субјекта: „Без тебе, мој Боже, / Ја сам само зао дух.”, колико и кроз његово тројично познање. На почетку песме *Оцу Авраму*

---

⁴ Видети о томе: Драган Хамовић, „Аскеза посебне врсте”, у *Последње и љрво*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево 2003, 73–77. и М. Аћ. Ивков, „Молитве и молбе ’Нови смер’ у поезији Новице Тадића”, у *Песничке заонејке*, Службени гласник, Београд 2011, 137–150.

⁵ Радивоје Микић, *Песник љамних сћвари*, Службени гласник, Београд 2010, 124.

говорни субјект напомиње просторе „где Тројство / Увире / У Божанство”. То истинско познање божје тројичности, односно ипостаси,⁶ чија тајна „није доступна дискурзивном мишљењу”,⁷ указује на суштинску стопљеност Тадићевог личног верског осећања, његове религиозности, и његове богопризивне, болном, искуственом истинитошћу прожете, затамњене молитвене и мисаоне есенцијалне лирике.

У савременом свету који је „изгубљени завичај” где је земља „ђаволов посед” у којем столују „Сатана и његова деца / Ђаво и његови угодници”, људском створу, осетљивом и осећајном појединцу, јунаку и утишаном гласу ове понорне поезије, није остало друго него да се здружи са тугом. „Туга је моје достојанство.” рећи ће он, скоро одважно, у песми *Пустје жеље*. Отуда су плачевна тужбалица и скрушена молитва логично произишли облици за оглашавање његове невеселе позиције сред десакрализованог и обезљуђеног света и, уједно, једна од ретких могућности нужног самоокрепљења, духовног самостроја и повраћај и прираст смисла у животу и свету који се „десакрализује пред нашим очима”.⁸

И Новица Тадић спада у оне песнике који су неговали веома активан однос према самом облику песме. Он је, доста често, био укључен у изградњу целокупног значењског плана. Такав вид стваралачке самосвести исказиван је већ при самом одабиру песничког облика. У активирању облика плача, у дејство је стављен дијахронијски дубок традицијски контекст: од библијског плача Јеремијиног, до плачева наших средњовековних писаца и записивача. А само активирање овог песничког облика ишло је упоредо са настанком неповољних историјских прилика, о чему је већ, веома одсечно, речено: „Што ближе паду слободне Србије, више плачева у српској књижевности.”⁹ Тако да се, уз малу припомоћ инструмента аналогije, може утврдити како су изабрани облици, односно „прелазни жанрови”¹⁰ плача и молитве, најчешће бивали у најтешњој сагласности са ситуацијом певања, са укупним историјско-егзистенцијалним контекстом. То сазнање и лирици Новице Тадића омогућава да буде сагледана и доживљена

⁶ Христо Јанарас, „Тројични Бог”, у *Азбучник вере*, прев. С. Јакшић, „Беседа”, Нови Сад 2008, 37–61.

⁷ Павел Евдокимов, *Православље*, прев. Павле Рак, Службени гласник, Београд 2009, 146.

⁸ Павле Евдокимов, *Векови духовнога живоџа*, прев. Анђа Петровић, Српска књижевна задруга, Београд 2003, 7.

⁹ Димитрије Богдановић, *Историја српске књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд 1991, 218.

¹⁰ Д. Богдановић, исто, 83.

и као дубоко лично, индивидуализовано сведочење о нововременом расапу, несрећи и пропасти. Вапај: „О тешко тешко мени до смрти!” – неутешно одјекује кроз целу завршну књигу, кроз све текстове песникове заоставштине. Значењски их изоштравајући и смисаоно утврђујући и упућујући ка широкој области верских и религијских дарова и вредности у којој је и његов живот, а кроз њега и у њему његове песме и записи, нашао своје потпуно искупљење, наврхућење и смирење.

Напоредо са текстовима чији је изражајни вид близак прелазним облицима плача и молитве (плача којег одликује сугестивност и молитве у којој се опажају непосредност, изражајност и осећајна интонација) у постхумној Тадићевој књизи места су нашли и различити записи. Често гномски обликовани и јасно исказани, као максиме, ови увиди у суштину света, живота и непосредне стварности, садрже и песникове идејне и поетичке ставове. Као да се баш у овим исказима/апофтегмама концентрисала сва песникова експресивна енергија и мисаони набој. Из тог разлога су они сасвим подобни за читалачко и аналитичко свођење у којем може да се препозна доња, ослона, тачка Тадићевог ангажованог мишљења и певања. Текст под семантички неутралним називом „Тридесет реченица”, добар је пример за то.

Изграђен као троделна целина у чији су састав ушли искази срезани у форми једне реченице, овај Тадићев текст, заиста, може да се разуме као стабилна мисаона основа на којој се поставља грађевина његовог амбивалентног, демоноличног и молитвеног, поетског света, али једнако и као резиме његовог укупног стваралачког настојања. Алфа и омега његовог певања и мишљења, његове иманентне поетике, његовог антрополошког песимизма.

Видно је то још од првих реченица: „Људи су ближи демонима него анђелима. / Дух грабежи овладава светом. (...) Дисхармонија је свуда. / Земља се напунила злом.” Да, злом – које је један од централних топоса његовог певања и које се и у овим реченицама неколико пута поставља у њихову предметну основу: „Било где да одеш, на зло место си дошао. (...) Где су људи расејани и разбијено, зацари зло.” Енергија изобличења именована као „зло”, у виђењу овог песника „тамних ствари” прожима све сфере живота, спољног света, али и духа и ума човековог: „Зле су наше мисли и зле су наше жеље.” Каже резолутно он. Тако су дуж целог текста нанизани искази крајње песимистичх увиди из којих провејава језовито сазнање да: „Све је поремећено и како не треба.”

У свету свеопште поремећености у којем је посебно издвојен минули век као: „век таме, ратовања, страдања и неслободе” до којих је дошло и због сазнања да: „Одстранили смо из себе

благодат Божју, и свету пуноћу заменили ругобом и празнином”, песнички субјект, инокосни појединац, трага за простором и местом спасења. И не налазећи га у свету захваћеном епохалном инверзијом: „Ми данас живимо у свету који даје приоритет *корисности* а не истини”,¹¹ говорни субјект ових Тадићевих горких реченица један од излаза препознаје у простору и форми поезије. И то у самој завршници текста, у његовом мисаоном врхунцу, поненти, у којој се каже да: „Поезија је облак из кога се понекад зачује глас Господњи.” То је онај глас који су потомци Аврамови негда чули из облака сада је, у времену свеопште поремећености и утрнућа моралних вредности, једино могуће епифанијски чути из облака поезије. И у томе може да се препозна његов „духовни подвиг”.¹²

Тако су, кроз поновно активирање библијског подтекста, у стваралаштву овог песника у сложен однос једначења и супротстављања доведене представе прошлости са ликом дехуманизоване савремености. А њих мири и надилази, или барем искупљује, нарочити витализам, вера у обнову смисла који долази и из религијске и верске сфере. Ту обнову може да спроведе једино Свевишњи, и она је у тесној вези са апофатичком вером овог аскетског песника. А како „Апофатичност представља одбијање да црпимо познање истине из њене дефиниције”,¹³ познање истине, оно и онакво до којег је дошао овај песник, најпретежније је опитно, искуствено, засновано. Оно није само пуки плод рационализованих мисаоних процеса савременог интелектуалца и његовог теоријског уопштавања, већ је неразлучно везано за његов начин живота из којег је и могао да проистекне такав (апофатички) став. А управо је такав став и створио могућности да се, у оквирима хришћанског богословља, „за тумачење догмата користи много више језик поезије и слика него језик конвенционалне логике и схематизованих појмова”.¹⁴ У овој поезији, у њеној завршној декади, њеном агону, стваралачки активирани дух и тон проживљене вере Христове дали су одлучујући печат. Одредили су њен значењски учинак и њен свеукупни поетички лик.

Одабравши да из перспективе која је често одређена духовношћу сагледа и оцени стање савремености, Новица Тадић је своје песме и записе обликовао тако да они буду њена критичка слика и коментар. Користећи поступак понављања, он је интонацију

---

¹¹ Х. Јанарас, исто, 45.

¹² Р. Микић, „Аскеза и стих”, *Песма и значење*, исто, 125.

¹³ Х. Јанарас, исто, 32.

¹⁴ Исто.

својих песама подешавао у ширем распону да би је у завршној, недовршеној, књизи стваралачки стабилизовао, кристализовао, око начина и духа молитвених обраћања, плачевних инкантација и гномских исказа о духу времена и карактеру поколења.

Примене таквих стваралачких поступака било је у свим његовим ранијим књигама, али је радом времена и заоштравањем прилика у новим песничким књигама, а поготово у последњој, они доживели наврхуњење кроз сублимацију стваралачке воље за ново одуховљење и смисаоно испуњење са божанским надахнућем. Уводећи тако у песничке текстове и оне феномене који долазе из религиозног живота, оне области за коју се зна да је „бескрајно нежна и осетљива”¹⁵ и дајући им значај и вредност темељних, непорецивих истина мишљења, осећања и живљења, он је клатно савремене српске поезије изнова плодносно усмерио ка њеним духовним и смислотворним изворима, а свој израз и глас још уверљивије конкретизовао и универзализовао. За такво опредељење било је потребно и наталожено па провејано искуство: „Јер, потребне су кише ране и кише позне да би семе духовног живота, примљено одозго, могло да донесе свој плод.”¹⁶

Позне кише Новице Тадића дале су богатог плода. Објављивањем његових песничких дела то је постало још видљивије, непорецивије. Постало је сасвим јасно да се ради о једном од најособенијих и најбољих песника што их модерна српска књижевност има.

---

¹⁵ Владета Јеротић, „Потреба и значај религије за човека”, у *Психотерапија и религија*, Сабрана дела, друго коло, књ. 8, Ars Libri/Невен, Београд 2006, 20.

¹⁶ Владимир Соловјов, „О молитви”, у *Духовне основе животоа*, прев. Марија и Бранислав Марковић, Логос, Београд 2008, 23.